

WILMA STOCKENSTRÖM

L'EXPEDICIÓ
AL BAOBAB

TRADUCCIÓ DE L'ANGLÈS
DE DOLORS UDINA

BARCELONA 2020

QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL *The Expedition to the Baobab Tree*

Publicat per
QUADERNS CREMA
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 1981 by W. Kirsipuu
de la traducció anglesa © 1983 by J. M. Coetzee
© de la traducció, 2020 by Dolors Udina Abelló
© d'aquesta edició, 2020 by Quaderns Crema, S. A.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S. A.

Il·lustració de la coberta de Leonard Beard

ISBN: 978-84-7727-620-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 3137-2020

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *març de 2020*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

Amb amargor, doncs. Però això m'ho he prohibit. Doncs amb desdeny, que és més afable i no deixa de ser transparent i despreocupat; i, com l'ocell que torna al niu, puc tornar a amagar-me dins el tronc d'un arbre i riure per sota el nas. I callar, també, potser callar per projectar els somnis cap enfora, perquè el setè sentit és el son.

En el passat, quan encara no en tenia prou amb el dia i la nit, el temps tot sovint em causava problemes; tenia l'obsessió de comptar i no sabia si havia de considerar com a nit els moments del dia en què m'endormiscava, tenint en compte que la nit era quan no hi havia activitats i el dia era ple d'ocupacions. Dormir com la nit. I com de vegades allargava la nit arraulint-me com un farcell petitíssim en el racó més fosc, amb el front contra els genolls per apaivagar el que em rosegava per dins, embullada en pensaments confusos i concentrada en un color al qual m'aferrava per poder dir, després, que el meu son era blau, d'un roig viu com la sang o d'un to gris canviant. Em despertava escruixida, m'incorporava amb el cap emboirat i posava un peu empolegat a la gran fulla d'atzagaia que dibuixava el sol que penetra tot el dia al meu cau amb una insistència infernal.

Això era l'època d'abans de les perles. L'època de després és més fàcil de manegar. Si em permeto dormir tan sovint, ja no és per atzar, i des de fa molt temps tampoc no és una evasió. És l'únic moment en què visc, em dic.

Amb les perles va començar el meu esforç decidit per marcar el temps. Vaig trobar-les fa uns dies, però la idea no se'm va acudir fins després. Vaig afegir la nova troballa a la

pila de resquills d'atuells que la curiositat m'havia empès a collir en les excursions que feia a distàncies variables de l'arbre, unes excursions titubejants, avorrides, frustrants, lluny del camí que duu al riu, tan trepitjat pels meus peus que pràcticament ja havia quedat marcat.

Obro els meus camins com els animals salvatges. Aquesta conclusió va venir més tard. Com els antílops..., no, no com els antílops i les zebres, ni com els búfals o els animals gregaris que es complementen els uns als altres, s'enfronten plegats a les crisis i sobreviuen a allò que tots sols serien massa febles per suportar, però que malgrat tot són un a un víctimes dels predadors i moren sols, cadascun a la seva hora. Jo fresso el meu propi camí, amb un objectiu tan clar que ja sé que he viscut molt temps aquí, o més aviat que viure no és ben bé el que faig. Més aviat hauria de dir: jo també sobrevisc aquí, però em valc per mi mateixa, i fins i tot els dies que sembla que sota terra hi hagi ous de serp pertot, fins i tot llavors haig de sortir-me'n tota sola i mirar de no trepitjar-los.

El camí que em porta al riu—obert per les meves passes suaus, estret, lleugerament sinuós, entreteixit de matolls i troncs d'arbres, i a través de planes d'herba que l'hivern comença a enrogir—davalla sobtadament fins a un tram d'aigua il·luminat pel sol, ample com els meus braços oberts, que és on bec protegida pels troncs de dos *matumis** joves. Em rento més avall del corrent. Més amunt, allà on aquest afluent desemboca al riu principal, hi ha el gual dels elefants.

Aquella vegada que vaig estar a punt de caure als peus de la bandada, vaig pensar en una endevinalla que les noies

* Els asteriscs que acompanyen algunes paraules remetent al glossari del final del llibre. (*N. de l'E.*).

solíem plantejar-nos quan érem petites: ¿qui és que porta la seva pròpia vida al ventre? Devia ser el brogit de totes aquelles panxes el que em va fer esclafir a riure amb ànsia un instant i després em va deixar amb la boca seca en el meu exigü amagatall, només separada dels animals per una cresta de pedres i joncs. La munió de potes que es dirigia a la bassa va passar àgilment per davant meu i, allà, entre esquitxos d'aigua, els elefants van banyar-se tranquil·lament. Jo m'estava encongida. No hi ha ningú que visqui amb tanta protecció com una nena esclava. També podria afegir que ningú no creix tan ignorant com una nena esclava, i fins i tot jo, que sóc una excepció remarcable, semblo estúpida quan es tracta d'animals salvatges i els seus hàbits, i els meus coneixements es limiten a uns quants detalls d'informació relatiu al comerç de l'ivori. De tant en tant un elefant s'empassa un còdol, i el còdol li tamborineja a la panxa immensa tota la vida i no para mai de tamborinejar. Tot allò que era incomprendiblement immens havia de reduir-ho al ridícul per poder-ho assimilar i demostrar així el meu domini, mentre m'agenollava còmicament enroscada darrere la pedra i els joncs, com un llimac sense closca, un escarabat de closca tova no més gran que el palpís del meu dit petit, fent el mort angoixada, esperant que deixessin de guimbar per poder redreçar-me com un ésser humà i mirar al meu voltant. En sentir un darrer bramul des de la riba oposada, vaig posar-me dreta amb rigidesa, em vaig espolsar la sorra humida i vaig tremolar entre la brisa que inclinava els joncs.

Ara visc amistosament amb la bandada de qui per accident vaig envair gual i lloc de bany. Amistosament és una manera condescendent i poc apropiada de dir-ho, però. Jo visc. Ells viuen. Això és tot. De vegades, des del meu terreny més alt veig els lloms inclinats sobre la resplendor llunyana de l'aigua, en sento els bramuls, observo parells

d'ullals momentàniament alçats, i sempre m'escarrasso per trobar alguna coherència entre aquest espectacle i el delicat braçalet que portava jo en altres temps. Hi ha connexions que se'm resisteixen.

Si ni tan sols sóc capaç de saber tot el que hi ha en el curt camí que va de l'entrada al baobab fins a la pila de resquills d'atuells i altres objectes trobats, tants passos cap allà, tants de tornada, ¿què puc dir del meu viatge, que de vegades sembla que hagi durat tota una vida i que encara dura, que encara continua, tot i que ara viatjo en cercles al voltant d'un sol lloc?

Tants passos per arribar-hi, amb els peus ja cansats. ¿Què em semblava que recollia, quan vaig portar tot això aquí...? ¿Què creia que aconseguiria, amb aquestes bagatel·les...? El temps es converteix en perles i després en bagatel·les.

En els molts camins de la meva memòria apareixen figures amenaçadores que m'impedeixen mirar enrere. Les conec, aquestes figures. No els puc posar nom. S'alcen davant meu amb forma humana, o de vegades adopten l'aspecte d'una aresta de paret aspra o d'una trapa que s'obre a l'entrada d'una cabana i mira d'engolir-me i arrossegar-me, una trapa que cau amb fúria sobre mi, a una velocitat increïble i, quan és a un metre, es desvia bruscament, alenteix el ritme i vol seduir-me; de vegades també és una espera deforme i tranquil·la, seguida d'un abatiment notable quan la multitud de pinces que em tenallen amb força es converteixen en els circells fluïxos d'un matoll, quan tot plegat desapareix en un instant i deixa al seu lloc una grisor insondable. A la memòria se'm creuen més camins dels que he vist en tota la vida. ¿Què no hauria estat capaç de trobar si n'hagués tingut ocasió, si el meu talent de detectiu no fos tan sovint desbaratat i les pistes s'extingissin dins meu?

Del lloc on visc surten tota mena de camins que no por-

ten enlloc. No els havia obert ningú. Van aparèixer de cop. Quan vaig arribar, no cal dir-ho, em servia dels rastres d'animals perquè no tenia a disposició sinó camins que no duien enlloc, però ben aviat vaig haver d'admetre que la meua manera de pensar no encaixava amb la de les altres criatures de per aquí. I vaig explorar, vaig obrir un camí i vaig trobar.

Trobar, he dit. Terrorífic.

L'element més important, l'aigua, no vaig haver de buscar-lo. N'hi ha a dojo. És visible i audible. La recullo a les onades del corrent amb l'ou d'estruç que em va ser ofert. Aguanto la closca en l'arc que fa l'aigua quan salta sobre una pedra irregular com si volgués captar alhora la llum i el so. Una vegada i una altra l'agafo així i aboco l'esperit de l'aigua, que murmura i parpelleja en el gerro d'argila que em va ser ofert. Després alço lentament el gerro ple amb les dues mans i me'l poso sobre el cap, m'ajupo per agafar la closca d'ou que em fa de cullera i torno al baobab pel camí de l'aigua.

Al *veld** vaig trobar-hi tota mena d'aliments. També vaig descobrir que arrencant-los, escarbotant-los i collint-los feia la competència als animals, que no era per satisfer-me la gana que els arbres treien brots, florien i donaven fruit, que no era per a mi que els tubercles i les arrels s'inflaven sota terra, que no era per plaure'm que la warburgia deixava anar el seu nèctar, que no era per refrescar-me l'ombra de l'albícia de copa plana que s'alçava en punts estratègics, i que no era per complaure'm que s'exhibien les orquídiades clapades ni les violetes d'olor que emetien la seva aroma al començament de l'estiu.

Després que hi pastin els facoquers, la neòfita pentina el tros de *veld* que han esgratinyat els experts, s'agenolla com ells, a manca d'ullals mira de traspunxar el terra dur amb un pal i, a manca d'olfacte per reconèixer bulbs i arrels, mira d'utilitzar la vista, i, desanimada, se'n torna només amb un

grapat. Després que hi pastin els babuïns, posa en pràctica el mateix procediment, tret que abans d'aventurar-se en el seu terreny s'assegura que se n'hagin anat ben lluny.

Em fan més por les ganyotes del babuí que els ullals del facoquer i del porc senglar dels matolls. S'assembla massa a mi. Em fa por reconeixem en la seva horrible cara. M'obliga a recordar que aquí tinc una posició inferior i menys coneixements que ell. M'ofèn veure reflectits en la seva monstruositat els meus estats d'ànim i desitjos, i sento que aquesta caricatura vulgar de quatre potes ridiculitza el meu refinament i me'n demostra la futilitat. Menyspreo la seva força, la seva astúcia, el seu domini evident d'aquest món. Menyspreo tots i cadascun dels babuïns. Em revolten, aquests golafres de galtes inflades. La lletjor del seu aparellament públic i la sol·licitud humiliant de les femelles, la seva manera d'abaixar el cap sota les mans dures dels mascles i els seus crits aspres, i els ulls tan junts com els dels cafres, que també crec que és senyal d'avarícia. Sé massa coses d'ells per al meu gust. Si fossin en una gàbia, seria capaç de riure-me'n. Respecte al que saben de mi, no revelen res en les seves mirades de reüll. Suposo que per a ells no sóc més que una nosa. Una estranya, molt lluny del seu camp d'activitat.

Només quan dormo sé perfectament qui sóc, perquè regno sobre el temps dels somnis i els ocupo com jo vull. En moments així, em sóc necessària.

Va ser fugint precipitadament d'una bandada de gossos llop que vaig arribar a un tros pla—em va semblar que era pla—on vaig ensopegar i vaig quedar estesa a terra respirant amb dificultat. Vaig fer mitja volta. El cor em batejava al palpís dels dits. Les alenades d'aire que treia pels narius feien tremolar les tiges d'herba seca.

Vaig estar-me una estona ajaguda, amb la resignació del carronyaire per a qui la gana és una cosa tan familiar que

pot esperar per ser calmada. Llavors vaig veure una cosa que resplendia, uns granets de llum verda i negra que brillaven entre les meves pestanyes, uns punts lluminosos que es van convertir en sòlides perles quan vaig furgar amb la punta del dit entre les tiges d'herba i les vaig tocar. Vaig incorporar-me, i amb les ungles vaig rascar la terra i les arrels d'aquelles perles. Les tenia al palmell de la mà, dues de negres i una de verda. Vaig endur-me a l'arbre aquell inútil descobriment.

Eren petites com el pol·len. Les vaig examinar. Les vaig disposar en el nombre limitat de formes que em permetien el seu nombre i colors. Les vaig reconèixer. L'endemà vaig voler tornar al lloc on les havia trobades, però no en sabia el camí, i vaig buscar sense rumb confiant que podria reconèixer un arbre o la inclinació d'una roca, perquè recordava que era a la vora d'un *koppie*^{*}, i també recordava l'escala blanca que les arrels d'una figuera de muntanya havien teixit contra la cara d'una roca; però no vaig trobar res. Vagava pel *veld* com si encara no hi hagués imposat cap mètode, ben bé com al començament, quan vaig arribar aquí.

Just al començament, el temps no existia, perquè no hi havia temps per dedicar a la successió d'esdeveniments i tampoc no hi havia categories, perquè la lluita per la supervivència suprimia totes les diferències. Ara em puc permetre el luxe de classificar, i també puc aplicar amb sensatesa el meu coneixement, tant el d'abans com el nou. Fins i tot puc reflexionar sobre el que faig. Puc deixar que els meus pensaments es presentin successivament i amb regularitat, sense onades ni remolins. Puc donar al meu pensament la forma d'un atuell d'argila i deixar-lo a terra amb la frescor i la precisió de l'aigua. Puc modelar l'argila per fer-ne un broc que em protegeixi de la incertesa de l'aire blau i negre que si no vaig amb compte penetra dins meu

i m'omple de dalt a baix. I omplo els meus pensaments de tota mena d'objectes, en fileres inacabables, sense que em calgui comptar-los, i, gràcies a la providència, puc pensar en prou objectes per esborrar tot record i també puc fer-ne de nous si els que recordo s'acaben. Tinc bons remeis contra la buidor.

Ara tinc aquí les petites perles que no em cal imaginar; n'he vist de semblants penjades al coll i al canell d'homes i dones. En altres temps s'acceptaven a canvi d'objectes, de la mateixa manera que m'acceptaven a mi a canvi d'alguna cosa. No tinc ni idea de quin podia ser el meu valor, és clar, ni de quin va ser mai. Una peça de metall amb forma d'anell. Incomptables peces. Un altre camp en el qual tinc pocs coneixements és el de les despeses. Una noia esclava tenia el privilegi que tot li era donat. El sostre sobre el meu cap. La roba que vestia el meu cos. El menjar... en el meu cas, abundant. Que feliç que era.

Les perles són tan petites que a penes són visibles en el nus de l'arbre on les guardo, però seria capaç de trobar-les amb els ulls closos. Conec l'interior del meu arbre com un cec coneix casa seva, en conec les superfícies planes, les osques, les protuberàncies i les vores, en conec l'olor, les foscors, la gran clivella lluminosa que no vaig veure mai a les cabanes i les cambres on em feien dormir; el conec com només puc conèixer allò que és meu i només meu, el cau dins del qual no penetra mai ningú. Puc dir: és meu. Puc dir: sóc jo. Aquestes són les meves petjades. Aquestes són les cendres de la meva llar de foc. Aquestes són les meves perles. Els meus resquills.

Sóc un ésser suprem en la pell grisa del meu arbre. Quan surto per l'obertura, em poso dreta amb orgull. Després sospito que adopto aquella postura tan fàcilment inculcada d'espera en aparença relaxada que vaig aprendre a

adoptar davant dels meus amos, conscient de l'avantatge de fer bona impressió i, al mateix temps, desbordant d'arrogància per dins pel fet de conservar aquesta petita engruna de poder.

Però ara m'alço imperiosa i recorro el *veld* amb la mirada, i, cada cop que surto, el món em pertany. Cada cop que surto de l'interior protector de l'arbre torno a ser un ésser humà poderós, i la meva mirada s'estén pel paisatge fins a la llunyania amb tota la seva exuberància vegetal, les bandades d'animals i les muntanyes morades que miren de limitar-lo a l'horitzó. Renascuda cada cop de la panxa d'un baobab, m'alço plena de mi. El sol delinea la meva ombra. El vent m'abriga. Apunto a l'aire i dic: aire, fes-me viure. I quan el tallarol xerrire canta, diu el meu nom. Jo sóc tot el que hi ha, diu.

No tot sóc jo. No. Si encara hi ha gent aquí. No tot.

Que insignificants, les perles que he descobert comparades amb aquelles que portava fa temps, grans perles ovalades de cristall vermelles i grogues que em penjaven com fruits madurs del coll i dels canells com a complement de l'ivori d'un braçalet que em cenyia la part superior del braç i del vestit de seda estampat amb tons de groc. Estava radiant. La meva rialla ensenyava unes dents blanques. Jo era un objecte per ser ensenyat, gloriosa com era en la meva joventut. La meva pell sense taques, suau, ferma en altres temps. Jo era la incircumcisa envejada. Jo era la desitjada. Era massa jove per inquietar-me, i ja no diguem per comprendre-ho. Era una nena. Tan nena, tan nena. Encara era nena quan ja duia un nen dins meu.

Recordo agraïda les dones que amb els seus gestos tranquil·litzadors miraven d'ensinistrar-me. Només de tant en tant captava una referència, una entonació, un èmfasi, perquè parlaven una llengua que els brollava incontenible de

la boca i queia sobre meu com una cascada. ¿Qui eren aquelles dones que van adoptar-me, em van fer de mare i em van ensenyar a jugar amb els homes? M'omplien de regals per fer-me més seductora. En aquell temps em creia que eren regals. M'aferrava a aquelles dones i mirava de portar-me bé. De vegades em renyaven. Llavors obrien els llavis i en brollaven cruixits i xerrics. Però m'eixugaven les llàgrimes a petons, esclafien riallades amistoses, m'asseien a la seva falda, m'abraçaven i jo les estimava com un infant que torna a sentir-se segur; anava de falda en falda i feia sonar els seus braçalets. Així, jugant jugant, m'anaven educant, perquè amb el temps recordés l'èxtasi i el turment, però continués intacta per dins, sencera, sent jo mateixa. Us convido a la memòria. No puc recordar els vostres rostres, però tant se val. Recordo el vostre afecte meravellós. Em pregunto si ara sou velles i tristes, si encara viviu en aquella casa que era el vostre destí o si us recordeu de mi, una de les moltes noies que van ser confiades a la vostra cura especial, si mai heu mirat de descobrir què ens va passar a totes. Si us importava.

Jo no he oblidat mai les vostres lliçons, i encara ara podria riure obscenament si ho hagués de fer, i fins i tot ara, com un gat, podria arraulir-me àgilment o contorçar-me per alliberar-me, i temperar o augmentar la intensitat segons l'exigència de la situació; però tot això s'ha tornat superflu.

Ara visc en un forat i dormir és la solució més espessa. Visc amb el temps que jo mesuro, inicialment amb tres perles i després amb més, fins que vaig triar les millors perles verdes per organitzar-me. Per començar, hi havia un cicle d'un dia verd i dos de negres, després només una filera de dies verds. Llavors em vaig cansar dels dies verds i els vaig barrejar amb els negres en tots els patrons i nombres con-

cebibles, tal com determinaven l'humor i la casualitat. Els meus dies s'anaven agrupant. Ja havia convertit en mètodo el comptar la vaguetat del temps amagant-me darrere el curs de la natura. El temps m'amenaçava. Volia aniquillar-me. Em semblava que l'enganyava canviant de tant en tant el meu sistema. El temps no sabia mai què intentaria jo a continuació, perquè fins i tot al matí, quan em desparaven la llum i els xerrics, jo no sabia què fer amb el temps, perquè anava a buscar llenya quan en tenia necessitat, anava a buscar aigua quan se me n'acabava la provisió, sortia a buscar menjar quan calia, menjava quan tenia gana i dormia quan la son feia que em pesessin les cames. I somiava i m'endormiscava envoltada de quars rosa.

Estava arribant a la fase d'oblidar-me de les joguines que em servien per comptar. Les tenia al nus de la paret interior de l'arbre, i llavors només eren tres i ja començaven a avorrir-me quan un dia vaig collir a diversos llocs més perles i resquills d'atuells, a més a més de cable de coure, i m'ho vaig endur tot a l'arbre. Ho vaig afegir tot a la pila, resquills i perles, deixalles d'aquells habitants a qui desitjava mal per no haver deixat res més que això, uns resquills d'atuells que no encaixaven i amb els quals era impossible aconseguir un objecte rodó, decoracions lamentables que, irritada, enfilava en tiges i em posava al coll, anells rovellats de fil de coure, feixucs i gruixuts com grillons, amb els quals no podia fer res. I no hi havia res més per allà a la vora. Res més... ¿o és que vagava sobre tombes? Res més... ¿o és que vagava sobre murs submergits en la pols i coberts de vegetació? ¿Que potser vagava sobre patis i places, fortificacions, terrasses, conductes, palaus i cabanes, assentaments i carrers en ruïnes reduïts a la insignificança, esborrats pels hiverns i els estius? ¿Que potser vagava sobre el lloc mateix que, sense saber on era, havíem anat a buscar

amb una determinació que havia sucumbit molt temps en-
rere sota el sol implacable? ¿Un lloc ocupat per tires de ma-
lesa i herba espinosa, amb un riu a un costat amagat darre-
re un grapat d'arbres i plantes enfiladisses, i uns turons de
cims aplanats sobre roques gegantines apilades en formes
fantàstiques, que és on era el meu imponent baobab? ¿Pai-
satges a través dels quals vagàvem atordits, espantats? ¿Un
lloc de depredadors i de preses?

M'imagino guerres violentes d'exterminació. Sequeres.
Una epidèmia. Penso en un zel infatigable, seguit de l'en-
suliada i la desesperació. I després res, només un petit re-
sidu que no m'ajuda gens, per molt que faci veure que he
trobat una manera d'evitar el perill de l'absència de temps
per mitjà de l'ordre. Perquè m'he resistit a convertir-me en
un simple badall en el transcurs ocios dels dies, un simple
corrent d'aire transitori, un batec subordinat en el ritme,
un fantasma en una ruptura d'eternitat.

Massa poc dotada per construir res jo mateixa, vaig fer
servir els artefactes d'un poble oblidat per fer passar el
temps, per solidificar-lo, i vaig arribar a l'amarga conclu-
sió que, trobant-me en el no-res, això no canviava res. Però
em feia sentir bé tenir aquelles coses a les mans, fer-me pre-
gütes i deixar volar la imaginació amb l'ajut dels records
d'una mena de passat diferent.

Perquè quan vaig arribar aquí no posseïa res més que re-
cords, era una criatura morta de gana, vestida amb parracs,
que m'arrossegava per valls i planes, enfebrada per les pri-
vacions, avançant a batzegades cap a un horitzó que no dei-
xava de recular, sempre a dies de distància, sempre idèntic,
per ser engolida finalment per un arbre, refugi compassiu,
aixopluc fresc i compassiu que fa pensar en un edifici amb
parets, un sostre alt en forma de broc i la terra com a tres-
pol, una cabana gegantina coronada de branques i fullatge.

Maleït sigui el foc follet que em va dur fins aquí, aquest viatger que va passar per la meva vida i per la vida d'altres, dels llavis del qual vaig penjar-me i a qui servilment vaig obeir, cega d'obsessió, pertorbada, embogida. Maleït aquell que va fer un espectacle del nostre sacrifici i va voler donar a les dificultats l'atractiu del saber, l'inútil i atractiu coneixement d'un mateix, que li va treure la vida; oh, la conversa, la conversa, la consciència omniscient que tot ho analitza i no pot explicar res, i menys encara la traïció dels companys i del seguici. Oh, la impotència de la racionalitat!

Un estranger vestit de vermell *msasa** amb un encant que des del començament va captivar-me. Ell sabia quines ocurrences calien per animar una conversa massa trista. Coneixia més punts cardinals que els poetes amants de la polèmica i les altres celebritats que es reunien a casa del meu amo, el comerciant ric i vidu, per gaudir dels àpats succulents que jo els preparava, i que pagaven tant pels àpats com per relacionar-se amb les boniques esclaves de conversa sofisticada, encara que això es limités a mirades de desig o, com a màxim, al gest afectuós d'algun agosarat quan es pensava que l'amo mirava cap a una altra banda. Aquest convidat, però, amb el seu vermell *msasa*, verd d'aigua i groc de flama, ell, amb els seus collarets daurats i els fins braçalets d'or, era realment molt llegit i estava ben informat de tot. Donava respostes sense ser preguntat, resumia en poques paraules discursos desmesurats i, de tant en tant, portava les discussions a finals ridículs. Tot això feia que no fos gaire estimat entre els nostres grans esperits, que miraven de provocar-lo sense èxit i d'enxampar-lo en comentaris sacrílegs o sediciosos. Deixem que els déus ens observin des de dalt. Ells saben el que veuen. Afirmava. Deixem els avantpassats en pau. No cal la seva intercessió quan es viu de manera irreprotxable.

¿No és així?, preguntava. ¿No és així?

Amb la claredat i lluminositat d'un llampec, em feia la pregunta.

També la intercessió dels profetes, la intercessió dels membres de la família dels profetes i la intercessió d'aquells que creuen en els déus, així com les lliçons morals que poden derivar-se de la gent que eleva la seva història tribal a la religió... tot això és interessant, i tant de bo ho sigui per molt de temps. I invocar una divinitat matí i tarda fa una música preciosa, és un element vibrant amb què l'home testifica que no només pensa a menjar i reproduir-se, sinó que també es considera a si mateix immortal i per tant vol prendre les mesures adequades per assegurar-se un més enllà plaent. Que així sigui. Que sigui sempre així.

I que els comerciants continuïn. Són ells els qui proporcionen tota aquesta prosperitat... I, amb un gest eloqüent, va oferir un plat de porcellana ple de gambes estofades amb arròs amb oli de sèsam i llet de coco al poeta irritat que tenia al costat mentre em mirava a mi somrient. Em va semblar que em feia l'ullet.

La mirada sardònica del meu amo es va fixar en mi. Em va fer senyal que m'hi acostés, i tenia el braç tan prim que els braçalets de coure li van caure del canell al colze. Jo vaig agafar el ventall de palma per ventar-lo. Tenia el llavi superior perlat de gotes de suor. Al vespre tornaria a tremolar de febre. Ja era un home malalt, probablement ja s'estava morint quan vaig anar a viure a casa seva i vaig cometre la gosadia de convertir-me en la seva favorita més jove. Amb llargs moviments regulars, mirava de moure l'aire feixuc al voltant del seu rostre. Havia deixat el menjar intacte, tan sols havia tastat l'aigua. Pobra criatura que expirava inexorablement i deixava una vida de ric amb l'espectacle de tanta abundància davant seu. La influència i el poder li fu-

gien per la boca i els narius. Els records acumulats desfilaven davant dels seus ulls emboirats quan les parpelles, entre instants de son i de vigília, obrien una clivella i li permetien observar els seus convidats, les esclaves que servien, els fills i filles reunits en el luxe i l'orgull. I els seus dits escanyolits, ¿què miraven d'enxampar? ¿Una papallona? ¿La brisa salada? ¿La riulla d'una dona?

La conversa anava perdent força. Va demanar que el portessin a la seva cambra. He dit demanar, no ordenar. Ho va demanar amb un murmuri.

Un cop sola amb ell, vaig abraçar-lo fort per tranquil·litzar-lo, perquè es rebel·lava contra l'afebliment i estava massa neguitós, però després, per compassió, el vaig deixar anar, i mirant-lo vaig entendre què volia atènyer la seva mà. Mirava de desfer la fina teranyina que la mort teixia al seu voltant. A cada espasme, la xarxa vibrava i centellejava tímidament en espera del seu moment. Cada cop era més espès el teixit de la teranyina que l'envoltava i impedia que penetressin els sons amenaçadors que venien de fora, i que deixava fora del cercle de la seva quietud mortal el murmuri de gent preocupada o interessada.

Vaig deixar que l'invàlid s'arraulís sobre els meus genolls plegats i recolzés el cap al meu pit. Vaig explicar-li en la seva llengua relats lascius que el feien somriure de felicitat entre els meus braços. Era un nadó envellit: que fàcil que havia estat aquell part. Vaig nodrir-te amb la llet mortal de la indiferència, que ja no podia fer mal al teu cos exhaurit, i potser gràcies a això vas poder partir, gràcies a estar despullat de tot vestigi de caritat. La compassió només hauria ajornat dolorosament la teva partida.

Un matí vaig pujar al terrat més alt de casa del meu amo per respirar l'aire fresc del matí i mirar per damunt de la ciutat, el mar i els esquifs que jeien a la sorra, molts d'ells

propietat d'aquell a qui acabava d'acomiar per sempre i que segurament, com jo, canviarien ben aviat d'amo. El meu futur i el futur dels meus companys esclaus, homes i dones, així com el dels esquifs que jeien a l'alba rosada, dels magatzems d'ullals d'elefants, d'ambre gris i de ferro, de la gran casa finalment sumida en el dol i del jardí fragant que s'estenia sota meu, tenien en aquell moment un destí incert. Només aquells que tenen, tenen seguretat. Per a mi només hi havia inseguretat. Esperava aguantant-me la respiració. Esperava que els meus sentiments brolessin. Aquell era el moment per fer-ho.

Jo, que vinc del cor del país, sento dins meu el mormoleig de les aigües, un coneixement de l'aigua conservat en les llàgrimes i la saliva, en la sang de les meves venes, en tots els fluids del meu cos. Jo, que era capaç de dominar els atacs de febre amb el meu ésser d'aigua, em vaig trobar plorant inconsolable en la calma del matí per tantes coses alhora que vaig preferir submergir en els sanglots l'emboïll de pensaments més que no pas buscar una interpretació que em portés a un dol però també a una sensació d'alleujament, d'ansietat pel futur, però també de simple felicitat per la puresa del matí després de l'opressió de dies i dies a la cambra d'un malalt.

Amb la vora del vestit vaig eixugar-me els ulls i la cara i vaig tornar a baixar al jardí. Havia de descobrir què passava. Vaig anar caminant fins a la platja i, des d'allà—perquè la meua crida al *dbow** solitari de la platja no havia trobat resposta—, des d'allà vaig travessar la riba abandonada confiant que ningú no s'adonaria de la meua absència en el tràfec i la reducció de vigilància que es produïa després d'una mort tan important. I encara que se n'adonessin, ¿què m'importava? Estava engegada de dolor, però més encara d'enyorament, i no em feia res que ho veiés algú. La meua

enyorança era una petita nou dura amagada molt endins de mi. Ara, després de la mort del meu benefactor, aquest sentiment era l'única certesa que tenia, i m'ajudava a oblidar el temor del futur. Potser hauria estat una frivolitat si jo com a dona hagués tingut la capacitat de decidir el meu futur, però sens dubte era una fugida permissible per a la classe subalterna a la qual pertanyia. Enamorar-se follament i mirar d'enxampar la felicitat allà on la felicitat potser esperava visible a través d'una esclatxa el moment favorable.

Així, doncs, vaig posar-me a buscar l'home de qui m'havia enamorat. El vaig sentir riure darrere d'una feixuga porta de teca ricament esculpida, ocupat en consultes secretes en la vida que tenia molt lluny de mi. El vaig veure desaparèixer per una cantonada. Vaig seguir-ne el rastre amb l'olfacte, allà on pogués estar-se, per allà on pogués caminar, perquè havia promès que tornaria, que tornaria sobre l'onatge a sotavent d'una vela llatina, i el vaig seguir amb la imaginació fins al lloc on la vora de la seva roba s'arrossegava pel fang, fregava la carn d'un meló obert i passava acariciant sorra, aletes i escates. El vaig seguir fins allà on es va aturar davant de les dones del mercat per observar com vivien els més pobres entre els pobres. De les piles de peix i de carn rostida s'enlairaven núvols de mosques que es posaven sobre el blau de la seva roba i li recorrien el nas, els ulls i el front, les commissures de la boca, pertot on trobaven humitat.

Va arribar una dona que jo coneixia amb un cistell ple de plàtans al cap. El va deixar a terra amb un gruny i, a continuació, es va asseure amb les cames estirades al seu lloc habitual sota l'ombra d'un arbre. Ell hi va entaular conversa, amb ella i amb tots els altres. Escoltava les respostes brusques i malhumorades, les respostes mortificades o els silencis igualment mortificats, les informacions que li subminis-

traven de bon grat i els comentaris enginyosos com a resposta a les preguntes que els feia aquell cavaller presumptuós que certament no era un client i que devia fer les seves pròpies deduccions. I, amb les preguntes sobre el preu dels crancs, les cloïsses i els musclos, i sobre la disponibilitat i facilitat de trobar o no carn, peix i llenya, ell anava elaborant teories a partir de la informació que recollia allà mateix i que li serviria per refutar altres arguments i contradir les teories vagues de governants i gent ben intencionada. Era un home atent, una persona inquisitiva que venia a conèixer de primera mà la sort dels més humils, una sort molt més complexa que l'existència fàcil d'una nena esclava en una casa generosa, com insistia a dir-me tot sovint.

La meva existència era fàcil i indolent, sí, una existència que potser ara arribava a la fi.

¿On em trobava en aquell moment? ¿No m'era familiar aquella olor de por i de ressentiment? La fetor de la sang. D'aquesta por no n'havia escapat mai, d'aquest vertigen constant que m'emboirava tant la visió que em va fer passar-me la mà pels ulls per veure-hi millor i lamentar el gest immediatament, perquè on em trobava, tal com vaig descobrir, era molt a prop de l'escorxador on de vegades m'enviava el meu segon amo a comprar vísceres per als seus esclaus. Aquella olor que jo coneixia massa bé, aquells bramuls i xiscles. Òrgans viscosos, cor fetge pulmons i gola, embolicats amb fulles sense cura, una manca de cura que feia que em rellisquessin si me'ls posava al cap i per tant els havia de dur al davant, a certa distància del cos, per fugir d'una desolació plena de fems i de brutícia on els animals queien de genolls i les tristes palmeres de llarg pelatge feien cruixir les fulles i xerricaven impotents allà fondejades. Vaig fugir de les bromes dels carnisseres, dels seus comentaris provocadors i dels gestos obscens, i vaig tornar

per preparar el menjar que compartiria amb moltes boques tot rumiant com ho faria per guardar el fetge per a mi i els meus i, aprofitant-me de la gestió poc atenta de la casa, agafar una cullerada de l'arròs de l'amo i la seva dona.

Vivíem en dues cabanes baixes de sostre esfondrat, els esclaus, tots junts, sense divisions per sexe. Des de l'alba fins a última hora de la nit treballàvem per a ell, el comerciant d'espècies. A la feina sí que estàvem separats. Els homes treballaven al magatzem de la vora del mar i les dones a la residència de l'amo. Érem de llocs diferents, llunyans i remots, parlàvem llengües molt diverses, però allà ens enteníem deformant la llengua dels nadius i convertint-la en la llengua pròpia dels treballadors. Ens compraven de segona, tercera o fins i tot de quarta mà, la majoria encara joves i sans, les dones fèrtils i ufanes. A la nit, ens obríem de cames per a l'amo sobre una catifa de pell amarada de suor. N'hi havia que els agradava. A mi no. L'home era maldestre i brusc. Jo envejava les esclaves que es deslliuraven d'aquesta mena de servei. Em semblava que, en definitiva, no haver de servir cap home procurava una certa llibertat. No m'importava estar-me davant la llar de foc. No m'importava feinejar amb pic i aixada al jardí amb aquella calor assassina per eixarcolar la terra dels mangos i les files de nyams. No m'importava netejar la casa sota la mirada d'una esposa exigent, sempre obeint-la sense expressió, reservant les queixes al dormitori, i fins i tot allà anant en compte, perquè hi havia molts espietes entre nosaltres. I si et descobrien volia dir que et tallaven la llengua.

Em mantenia al marge de tot. Vivia tan intranquil·la com pacient. Era covarda i no rebutjava res.

Amb cara de pal, jaient sobre la catifa de pell, escoltava la remor del mar. Em convertia en una conquilla arrencada a les roques, però hi mantenien a dins la perla de la vo-

luntat, una mínima reserva d'orgull. Em comportava com m'havien ensenyat. No cedia. No em rendia. Deixava que tot plegat passés. Podia esperar. Escoltava el batec de les ones molt enllà dels seus esbufecs, i el ritme em bressolava. Jo era d'aigua. M'escolava i adoptava tota mena de formes. Podia acollir la seva llavor i fer-la madurar amb la saba del meu cos. Podia agenollar-me, sotmesa a onades de contraccions, amb la cara a tocar de la terra amb qui l'aigua està casada, expulsar el fruit del meu cos i donar la llet dels meus pits a un nadó rere l'altre. Els meus ulls somreien. La meua boca romania quieta.

Sempre quieta. Ratolins espantats enmig d'un gran brogit, això és el que érem, elements subalterns del sistema, aparentment dòcils, els nostres fills ens eren arrencats i venuts encara infants, quan els nostres cossos encara els anhelaven, el nostre passat era un seguit de maltractaments implacables o de regals sarcàstics i el nostre present no tenia perspectives. Érem totes una sola dona, intercanviable, canviable. Així, doncs, ens consolàvem l'una a l'altra i als fills de l'una i l'altra, ho compartíem tot, ens triàvem els polls al cuir cabellut l'una de l'altra, ens intercanviàvem la roba i cantàvem, criticàvem i ens queixàvem plegades. Sense perspectives. Una vegada una va intentar fugir. La van enxampar i li van tallar els peus. Una segona vegada ho va intentar una altra. Se'n va sortir. Els eunucs desertaven amb regularitat.

Corrien veus que hi havia una colònia de desertors lluny de la ciutat, al mig d'un gran pantà, on els esclaus que havien fugit vivien de la caça, construïen cabanes de joncs i sobrevivien amb una calor insuportable i en soledat per morir algun dia en llibertat. Deien que havien desplegat un sistema de govern propi, amb un cap i consellers, que es consideraven fora de perill, protegits de la persecució

pel pantà impenetrable infestat de mosquits i sangoneres, amb uns camins que només coneixien els iniciats, que sabien que les autoritats feien els ulls grossos conscients que fer-los tornar els costaria molts diners, que aquells que havien fugit sempre causarien problemes, sempre es queixarien i es rebel·larien, i que, tenint en compte que sempre arribaven nous contingents d'esclaus de l'interior, era millor castigar aquelles ànimes rebels amb l'abandonament a la intempèrie. I que els eunucs no volien que entre ells hi hagués dones esclaves.

Un dia va desfermar-se una tempesta pitjor que cap de les que jo havia experimentat mai. Era com si la calor hagués pres possessió de mi. Com si els ulls se m'inflessin i em sortissin disparats del cap com els dels crancs. Me'ls premia amb la sensació que hi tenia resquills de sorra i vidre rascant-me els ulls desprotegits al capdamunt dels peduncles, com si hi veiessin massa i fossin massa sensibles; per això mirava de reintegrar-los al crani, però em bategaven violentament dins del cap, rodolaven cap a l'interior del crani i, quan obria les parpelles, no veia res, només escalfor, i això feia que tot trontollés i tremolés. Ja no podia sentir res. Només notava l'aire negre com la gola d'un llop que se'm tirava a sobre i s'allunyava amb ràfegues que m'empenyien d'una banda a l'altra i m'enfrontaven a llampecs feridors que ho transformaven tot vistosament, i de cop tot s'enfosquia i em deixaven tan absolutament confosa que no era capaç de saber cap a on anava. Veia un taronger agre on no havia estat mai. Veia un núvol gris format per xatracs becllargs i un segon núvol farcit de sardines resplendents. Veia ploure peixos, caure meduses del cel i aparèixer restes flotants que feien tombarelles, i vaig veure com una cabana aspirava aire fins a explotar, s'ensorrava, s'aplanava i de cop empenia el vol en partícules turbulentes.